

AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ ÇALIŞMALARINDA DEROGASYONLAR MESELESİ

Didem Buhari GÜLMEZ*

Diğdem SOYALTIN COLELLA**

Araştırma Makalesi

Öz

Bu çalışmanın amacı, Avrupa bütünleşmesi çalışmalarında derogasyonların rolünü incelemektir. Bu kapsamda şu sorulara yanıt aranmaktadır: Derogasyon Avrupa bütünleşmesi bağlamında nasıl tanımlanmaktadır? Derogasyon hakkı kim tarafından hangi kriterlere göre devletlere verilebilir? Bütünleşme sürecine derogasyonların etkisi nasıl olmuştur? Yer yer Hukuk, örgüt sosyolojisi ve siyaset bilimi literatürlerinde konu edilen derogasyon meselesine kavramsal ve kuramsal açıdan eleştiriler getiren bu çalışma, çeşitli AB derogasyonlarının vaka analizleri yoluyla Avrupa bütünleşmesine ilişkin rasyonalist açıklamaların yetersiz kaldığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, bütünleşme, derogasyon, rasyonalizm

The Question of Derogations in European Integration Studies

Abstract

This essay aims to investigate the role of derogations in European integration studies. Accordingly, the following questions will be discussed: how is a derogation defined within the EU context? Who attributes the derogatory rights to whom and under what conditions? What are the implications of derogations on the ongoing integration process? The question of derogations has been partially covered by

---

* Doç. Dr. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi. Uluslararası İlişkiler Bölümü. Email: didem.buhari@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9199-7835

** Dr. Öğretim görevlisi. Altınbaş Üniversitesi. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. Email: digdem.soyaltin@altinbas.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7221-517X

Makalenin Gönderilme Tarihi: 02/07/2019 Kabul Edilme Tarihi: 27/09/2018

studies in law, organizational sociology and political science. This study puts forward conceptual and theoretical criticisms against the issue of derogations and demonstrates the limitations of the rationalist accounts of European integration through an investigation of various cases of EU derogations.

Keywords: *European Union, integration, derogation, rationalism*

Giriş

2008 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz, İngiltere'nin AB'den ayrılma kararı ve Suriye krizinin yarattığı mülteci sorunu Avrupa bütünleşme sürecine karşı üye ülkelerde görülen şüpheciliği artırmıştır. Bütünleşmenin her iki temel boyutuna –derinleşme ve genişleme– karşı ciddi bir direnç olduğu gözlemlenmektedir. Birçok alanda AB mevzuatının üye ülkelerce derhal yürürlüğe konmaması derinleşme sürecine karşı direnç olarak değerlendirilirken, Türkiye'nin AB üyeliğine karşı Avrupa'dan gelen olumsuz tepkiler genişleme sürecinin karşılaştığı direncin göz ardı edilemeyecek boyutta olduğunu göstermektedir. Üye ülkeler birçok konuda Avrupa'nın ulus-üstü kurumlarını –Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Adalet Divanını– karşılıklarına almaktan çekinmemektedir. Dahası, Avrobarometre anketleri üye ülkelerde kamuoyunun AB kurumlarına duyduğu güvenin azaldığını göstermektedir. AB kurumları hala ulusal hükümetler üzerinde etkili olmaya devam etse de, ulusal egemenliği ve bağımsızlığa vurgu yapan Avrupa şüpheciliği birçok üye ülkede hem siyasi elitler hem de kamuoyu nezdinde yaygınlaşmaktadır.

Esasen AB bütünleşmesi, devlet egemenliğinin ihlalini değil, tam aksine devletlerin “egemenlik paylaşımı” yaparak küresel tehditlere karşı daha da güçlenmesini amaçlar. Üye devletler, AB kurumlarıyla anlaşmazlığa düştiklerinde özel bir hak olarak derogasyonlardan yararlanabilir. Derogasyona hak kazanan AB üye devletleri, hangi alanda derogasyona tabi olursa o alanda Avrupa bütünleşme sürecine uyum sağlamaktan belirli bir süre için muaf tutulur. Ancak AB kurumları, bazı üye ülkelerin derogasyon hakkını kötüye kullandıklarını iddia etmektedir. Avrupa Parlamentosu bu durumun Birliğin geleceğini tehdit ettiğini ilan etmiştir.¹ Ayrıca derogasyonlar meselesi, Türkiye gibi aday ülkeler için de özel bir önem

---

¹ 11 Temmuz 2007 tarihli Avrupa Parlamentosunun Hükümetlerarası Konferansın toplanmasına ilişkin ilke kararı: Avrupa Parlamentosu görüşü (AT Anlaşmasının 48. maddesi) (11222/2007 - C6-0206/2007 - 2007/0808(CNS), <http://www.europarl.europa.eu/ocil/file.jsp?id=5497232>

taşımaktadır çünkü AB, Müzakere Çerçeve Belgesi yoluyla bundan sonra üye olacak devletlere tarım, kişilerin serbest dolaşımı ve yapısal politikalar gibi alanlarda “sürekli derogasyonlar” uygulayabileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla üyelik kavramının içeriği ve kapsamı değişim geçirmektedir.

Bu çalışmanın amacı AB bütünleşme projesinde derogasyonların rolünü incelemektir. Özellikle derogasyonun tanımı, hangi koşullar altında derogasyon hakkının tanındığı ve derogasyonların Avrupa bütünleşme sürecine etkileri araştırılmıştır. Teorik bir çerçeve olarak sıklıkla kullanılan rasyonalist yaklaşımının işbirliği ve ortak karar alıp uygulama yönündeki çabaların önündeki engelleri açıklamakta üstün olduğu varsayılmaktadır.² AB süreci kapsamında da derogasyon konusunu en iyi rasyonalist modellerin açıklayacağı düşünülebilir. Bu nedenle, seçilen derogasyon vakaları üzerinde rasyonalizmden yola çıkan yaklaşımlar değerlendirilmiştir.

Makale üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Avrupa çalışmalarına yön veren ana akım kuramsal perspektif “Rasyonalist Yaklaşımların Derogasyonlara Yaklaşımı” başlığı altında ele alınmıştır. İkinci bölümde derogasyonların tanımı yapılarak başlıca derogasyon türleri seçilen başlıca vakalar üzerinden incelenmiştir. Sonuç bölümünde, rasyonalist yaklaşımların Avrupa bütünleşmesine yönelik değerlendirmelerinin derogasyon meselesini açıklama gücü değerlendirilmiş ve yetersiz bulunmasının sebepleri tartışılmıştır.

I. Rasyonalist Yaklaşımların Derogasyonlara Yaklaşımı

AB bütünleşme teorileri dendiğinde ilk olarak akla liberal hükümetlerarasıcılık ve yeni işlevselcilik (neofonksiyonalizm) yaklaşımları arasındaki “büyük tartışma” gelir. Bu tartışma esasen iki temel düzeyde –(i) ulus-devletlerle AB kurumları arasında ve (ii) AB kurumlarının kendi aralarında– gözlemlenen görev ve otorite paylaşımına odaklanır. Hükümetlerarasıcılık, üye devletlerin AB kurumlarına görev ve otorite devri konusundaki çekimserlikleri ve değişkenliklerine dikkati çekerken AB kurumları arasında da en çok etkili olan kurumun üye devletlerin “büyük pazarlıklar” yaptığı AB Zirvesi olduğunu savunur.³ Yeni işlevselci

² John W. Meyer ve Ronald Jepperson, “The ‘Actors’ of Modern Society: The Cultural Construction of Social Agency,” *Sociological Theory* 18, no 1 (2000):114.

³ Andrew Moravcsik, “Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach,” *Journal of Common Market Studies* 31, no 4 (1993): 473-523.

yaklaşımlarsa uzun vadede üye devletlerin AB kurumlarına yetki devrini artırdığını ve ulusüstü AB kurumlarının giderek daha fazla otonomi kazandığını savunur. AB kurumlarının kendi aralarındaki güç paylaşımı konusunda, Avrupa Komisyonu ile Avrupa Adalet Divanı gibi ulusüstü kurumların ön plana çıktığını vurgular.⁴ Bu tartışma derogasyon meselesine yeterince ışık tutmamaktadır. Liberal hükümetlerarasıcılık, devletlerin bütünleşme kurallarından sapmalarının kaçınılmaz olduğunu ima ederken yeni işlevselci yaklaşımlar devletlerin zaman içinde AB kurumlarına tam egemenlik devri yapacaklarını, yani tüm derogasyon haklarından vazgeçeceklerini öngörmektedir. Liberal hükümetlerarasıcılık devletlerin ulusal çıkarları söz konusu olduğunda hiçbir üst otorite tanımayacağına inanır. Bu nedenle, derogasyonların neden AB kurumları tarafından, belli şartlar çerçevesinde ve sadece geçici bir süre için verildiğini ve üye devletlerin bu prosedüre genel olarak neden uyum gösterdiğini açıklayamaz.

Devletler sadece ulusal çıkarlar argümanına dayanarak derogasyon talep edemez. Bu taleplerini AB Kurucu anlaşmalarına ve Adalet Divanının içtihadına uygun şekilde ifade etmek durumundadır. Kısaca hükümetler, neden derogasyona hakları olduğunu kanıtlamak ve AB Kurumlarını ikna etmek yoluna gitmektedir? Yeni işlevselcilik bu durumu Avrupa Komisyonu gibi ulus-üstü kurumların ulusal hükümetler aleyhine güçlenmesi olarak görebilir. Ancak yeni işlevselcilik üye devletlerdeki derogasyon taleplerinin, uygulama eksikliklerinin ve kamuoyundaki Avrupa şüpheciliğinin zamanla azalmak yerine neden giderek arttığını açıklama konusunda yetersizdir. AB'ye ilişkin verilere bakıldığında durumun iki teorisinin sunduğundan daha karmaşık olduğu görülmektedir.⁵ Ulusal hükümetlerle AB kurumları arasındaki yetki paylaşımı kesin hatlarla çizilmemiştir.⁶ Avrupalılaştırma derecesi sektörler arasında değişkenlik göstermektedir ve AB'nin yetkin olduğu politika alanlarında bile üye devletler hala merkezi aktörlerdir.⁷

⁴ Lee McGowan, "Theorising European Integration: Revisiting Neo-Functionalism and Testing its Suitability for Explaining the Development of EC Competition Policy?", *European Integration Online Papers* 11, no 3 (2007), http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=989925

⁵ George Tsebelis ve Geoffrey Garrett, "The Institutional Foundations of Intergovernmentalism and Supranationalism in the European Union," *International Organization* 55, no 2(2001): 357-90.

⁶ Wilfried Swenden, "Is the European Union in Need of a Competence Catalogue? Insights from Comparative Federalism," *Journal of Common Market Studies* 42, no 2 (2004): 371-92.

⁷ Adrienne Héritier vd. (der.) *Differential Europe: The European Union Impact on National Policymaking*. (NY: Rowman & Littlefield, 2001).

Ulusal egemenliğin korunması ve AB'nin ulusüstü kurumlarına egemenlik devri arasındaki hassas dengenin nasıl sağlanacağı önemli bir sorundur çünkü AB projesinde bu iki karşıt görünen eğilim en başından beri bir arada bulunmaktadır.⁸

Ayrıca, AB kurumlarının üye devletler üzerindeki etkisinin doğası ve kapsamının değişkenlik gösterdiği anlaşılmaktadır.⁹ Örneğin, Maastricht Anlaşmasının sonucu olarak ortaya çıkan üç sütunlu AB mimarisinde ilk sütun olan Ortak Pazar dışındaki alanlarda kurumların doğrudan zorlayıcı yetkisi bulunmamaktaydı.¹⁰ Ancak politika alanları arasındaki örtüşmelerin ve karşılıklı etkileşimin yadsınması giderek güçleşmiştir ve Maastricht üç sütunlu mimarisini zamanla tartışmalı hale getirmiştir.¹¹ Sonuç olarak Lizbon Antlaşmasıyla üç sütunlu mimari sona ermiş, dış politika alanında bütünleşmenin ilerleyip hükümetlerarası anlayış yerine AB'nin Dışişleri Bakanı pozisyonunda sayılabilecek AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliğinin yetkilerinin arttığı görülmektedir. Ulusüstü kurumları güçlendirse de Lizbon Antlaşması aynı zamanda ulusal parlamentoların bütünleşme sürecine ilişkin katmanlı yetkisini (subsidiarity principle) vurgulamıştır.¹²

Son olarak, Avrupa bütünleşme sürecinin doğrusal bir yol izlemediği hatırlanmalıdır. Özellikle Pleven ve Fouchet Planları dikkate alındığında, dış politika ve savunma alanlarında bütünleşmenin önemli engellerle karşılaştığı görülmüştür. Bu nedenle, AB sürecini anlamak için çok boyutlu bir yaklaşım tavsiye edilebilir. Örneğin, çok düzeyli yönetim (multilevel governance) adı altında yapılan çalışmalar, günümüzde siyasi gücün daha az hiyerarşik ve daha çok şebekesel bir şekilde yayıldığını savunmaktadır.¹³ Birliğin çok katmanlı ve çok aktörlü yapısının hükümetler arasındaki ikili ilişkilerin

⁸ Yves Mény vd. (der.), *Adjusting to Europe: The Impact of the European Union on National Institutions and Policies*. (Londra: Routledge, 1996), xi.

⁹ Michael Bauer vd., "Differential Europeanization in Eastern Europe: The Impact of Diverse EU Regulatory Governance Patterns," *Journal of European Integration* 29, no 4(2007): 405–23.

¹⁰ Bauer vd.

¹¹ Tanja A. Börzel, "Mind the Gap! European Integration between Level and Scope," *Journal of European Public Policy* 12, (2005): 21-20.

¹² Yüksel Metin ve Yakup Altan, "Lizbon Antlaşması Sonrasında Subsidiarite İlkesi," *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 16, no 3(2011): 131-47.

¹³ Markus Jachtenfuchs ve Beate Kohler-Koch, *Governance and Institutional Development, European Integration Theory*. (Oxford ve New York: Oxford University Press, 2005).

ötesine geçtiğini vurgulayan bu yaklaşım, AB kurumlarından üye devletlere, ulusal baskı gruplarından hükümet-dışı kuruluşlara kadar birçok farklı aktör arasında dikey ve yatay şekilde gelişen karmaşık ağları açıklayabilmekte ve klasik bütünleşme kuramlarından ayrılmaktadır.¹⁴

Güncel çalışmaların hükümetlerarasıcılık ve yeni işlevselciliğe getirdikleri bir diğer eleştiri bu iki kuram arasındaki tartışmaların çoktan önemini yitirdiği çünkü iki yaklaşımın da aynı rasyonalist ontolojiden yola çıktığı yönündedir.¹⁵ Ontolojik olarak her iki yaklaşım da devlet çıkarlarını önceden belirlenmiş temel değişkenler olarak ele almaktadır.¹⁶ Hükümetlerarasıcılık da yeni işlevselcilik de devletleri faydacılar (“utility-maximizers”) olarak görmektedir. Bu nedenle makalede bu iki kuram rasyonalizm adı altında bir arada ele alınmaktadır. Rasyonalizm, devletleri tercihlerini stratejik fayda-zarar hesabı sonucunda belirleyen rasyonel aktörler olarak niteler.¹⁷ AB’ye yönelik geliştirilen rasyonalist yaklaşımlar temelde faydacıdır çünkü AB’yi devlet çıkarlarını maksimize eden bir araç olarak değerlendirir. Üye devletler genel olarak AB’den devletlerarası işbirliğini koordine etmesini ve uluslararası alanda anarşi sisteminin getirdiği belirsizliği azaltma konusunda katkı sağlamasını beklemektedir. AB ulusal hükümetlerin bu yöndeki beklentilerini karşılayabildikçe bütünleşme süreci devam edecektir. Bütünleşme süreci, devletlerin ulusal çıkar beklentilerini gerçekleştiremediği durumlarda kaçınılmaz ihlaller ve engellerle karşılaşacaktır. Bu açıdan AB politikaları, üye devletlerin bencil tercihlerinin en küçük ortak paydası olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle, üyelerin ulusal çıkarları arasında herhangi bir ortak payda zemini bulunmadığında AB politikasından söz edilemez.

Rasyonalist modeller AB bütünleşme sürecinin devlet egemenliğinden kaynaklanan doğal sınırlara sahip olduğu görüşünde birleşir.¹⁸ Özellikle,

¹⁴ Canan Balkır ve Diğdem Soyaltın, *Avrupalılışma: Tarihçe, Kuram, Kavram ve Türkiye Uygulaması*. (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018), 32.

¹⁵ Liesbeth Hooghe ve Gary Marks, “A postfunctionalist theory of European integration: From permissive consensus to constraining dissensus,” *British Journal of Political Science* 39, no 1(2008): 1-23.

¹⁶ Mark Pollack, “International Relations Theory and European Integration,” *Journal of Common Market Studies* 39, no 2 (2001): 221-244.

¹⁷ Peter A. Hall ve Rosemary Taylor, “Political Science and the Three New Institutionalisms,” *Political Studies* 44, no 1(1996): 936-57.

¹⁸ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*. (New York: McGraw-Hill, 1979); Robert O. Keohane, *Neorealism and its critics*. (New York: Columbia University Press, 1986).

“yüksek/alçak politikalar”¹⁹ ayırımından yararlanarak devletlerin yaşamsal çıkarları olduğunu ve bu çıkarların askeri güvenlik ve savunmayla ilgili “yüksek politika” alanlarıyla ilgili olduğunu savunurlar. Yüksek politika alanında devletlerin AB kurumlarına yetki devretmeyeceği ve bütünleşme sürecini sekteye uğratacağı öngörülür. Bu modellere göre “alçak politika” alanları ekonomi ve çevre gibi konuları kapsar ve bu alanlarda devletler AB kurumlarına yetki devretmekte daha cesur davranabilir. Benzer bir rasyonalist tez de “Anayasal anlar” ve “rutin siyaset” (Constitutional moments vs. routine politics) ayırımıdır.²⁰ Bu bağlamda, gündelik konularda –ki rasyonalist modellere göre “alçak politikalar” gibi rutin politikalar da ikincil önemdedir– devletler AB’ye daha büyük oranda yetki bırakmaktadır. Öncelikli olduğu düşünülen “Anayasal anlar” ise bütünleşmeyle ilgili dönüm noktaları olarak görülür ve “Anayasal anlar”da son sözü söyleyen aktörler, ulusal hükümetlerdir.

Son olarak, asil-vekil modelleri²¹ de üye devletler arasındaki güç hiyerarşisini vurgular. Bu bağlamda AB’nin kararlarının ve kurumlarının, en güçlü üye devletin veya devletlerin tercihlerini yansıtacağı öngörülür.²² Yani, rasyonalist açıdan AB’nin tamamen saf dışı bırakılmamak için güçlü devletlerin çıkarlarıyla ters düşmemeye gayret edeceği varsayılmaktadır.²³ Bu çerçevede, rasyonalist araştırmalar AB Zirvesindeki “anayasal anlar”a ya da oybirliği ilkesinin hüküm sürdüğü hükümetlerarası “büyük pazarlıklara” odaklanır.²⁴ 1965 yılında Fransız hükümetinin Avrupa ortak tarım politikasına karşı protestosunun sonucu olan “Boş Sandalye Krizi”, Avrupa

¹⁹ Stanley Hoffmann, “Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe,” *Daedalus* 95, (1966): 862-915; Peter M. Haas, “Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination,” *International Organization* 46, no 1(1992): 1-35.

²⁰ Johan P. Olsen, “Coping with conflict at constitutional moments,” *Industrial and Corporate Change* 12, no 4(1985): 812-842.

²¹ Hussein Kassim ve Anand Menon, “The Principal-Agent Approach and the Study of the European Union: Promise Unfulfilled?” *Journal of European Public Policy* 10, no 1(2003): 121-39; Giandomenico Majone, “Two Logics of Delegation: Agency and Fiduciary Relations in EU Governance,” *European Union Politics* 2, no 1 (2001): 103-21.

²² Geoffrey Garrett, “International Cooperation and Institutional Choice: The European Community's Internal Market,” *International Organization* 46, no 1(1992): 533-60.

²³ Miles Kahler, “Rationality in International Relations,” *International Organization* 52, no 1 (1998): 919-41.

²⁴ Andrew Moravcsik, “Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach,” *Journal of Common Market Studies* 31, no 4 (1993): 473-523.

bütünleşmesinin ulus-devlet karşısındaki acizliğine bir örnek olarak verilir.²⁵ Üye devletlerin AB'den çekilebileceği ifadesinin Lizbon Antlaşmasına eklenmesi de buna bir diğer örnek olarak sayılabilir. Kısacası, derogasyon AB ve üye devlet arasındaki bir “uygunsuzluk” (misfit) durumuna işaret eder.²⁶

Rasyonalist kuramlara göre derogasyonların Avrupa bütünleşme sürecinin doğal sınırlarını oluşturduğu iddia edilebilir. Diğer bir deyişle, devletler AB kurallarından kendilerini muaf tutabilir. Bu durum, özellikle Komisyon ve Adalet Divanı gibi ulus-üstü Avrupa kurumlarının devletler üzerindeki zorlayıcı gücünün sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır. Kısacası, rasyonalizmin hükümetlerarasıcılık ekolüne göre, bütünleşme sürecine hâkim olan merkezi aktörler salt ulus devletler olarak görülmektedir. Yeni işlevselci ekol ise devletlerin AB kurallarına ancak kendi çıkarlarını sağlaması koşuluyla uyum göstereceğini savunur. Dolayısıyla, derogasyonların üye devletler arasındaki güç dağılımındaki eşitsizliği yansıtması beklenmektedir. Bu bağlamda, AB kurumlarının özellikle güçlü konumda bulunan üye devletlerle ters düşmeyeceği öngörülmektedir. İzleyen bölümde derogasyonun tanımı, türleri ve uygulamaları çeşitli örneklerden üzerinden ele alınacaktır.

II. Derogasyonun Tanımı

Derogasyon kavramına ilişkin araştırmalar genel olarak hukuk alanıyla sınırlı kalmıştır.²⁷ Oysa hukuki metinleri oluşturan siyasi bağlamı incelemeyen derogasyon meselesini anlamak mümkün değildir. Bu bölümde derogasyonun tanımını yapmak için disiplinler arası bir yaklaşım benimsenmiştir. Buna göre, AB sosyal bir örgüttür. Örgüt ve üyeleri arasındaki güven, örgütün devamlılığını sağlar. Örgüte uyum sağlayan üye devlet dışı bağımlı hale gelir.²⁸ Eğer, üye devlet örgütün kendi çıkarlarını

²⁵ Hooghe ve Marks, 2008.

²⁶ Tanja Börzel ve Thomas Risse, “Conceptualizing the Domestic Impact of Europe,” *içinde The Politics of Europeanization*, editörler Kevin Featherstone ve Claudio Radaelli, 57–80. (Oxford: Oxford University Press, 2003).

²⁷ Peter Herzog vd. (der.) *Smit & Herzog on the Law of the European Union*. New York: Matthew Bender, 2005; Chris J. Hilson, “The Unpatriotism of the Economic Constitution? Rights to Free Movement and their Impact on National and European Identity,” *European Law Journal* 14, no 2(2008): 186–202.

²⁸ Roderick Kramer ve Tom Tyler, (der.) *Trust in organizations : frontiers of theory and research*. (Thousand Oaks, California: Sage, 1996), 262.

göz ardı edebileceğinden veya üzerinde anlaşılacak kuralları çiğneyebileceğinden şüphelenirse, tam ve sürekli uyum göstermez.²⁹ Örgütün üyeleri arasında ayrımcılık yapması veya kuralları çiğneyenleri görmezden gelerek çifte standart uygulaması örgütün işlerliğine ve sürekliliğine zarar verir. Ancak bazı özel ve gerekli görülen hallerde oluşan kural ihlalleri örgüte duyulan güveni ciddi ölçüde azaltmaz.³⁰ Dolayısıyla, sosyal örgütler üyelerine gerekli gördükleri durumlarda istisnai olarak derogasyon hakkı tanır.

Bir örgüt derogasyon hakkını hakkaniyet ilkesi çerçevesinde uygulayarak üyeleri arasındaki farklılıkları ve üyelerin örgüt kurallarına uyum sağlamaya çalışırken karşılaşılabilecekleri özel koşulları göz ardı etmediğini gösterir. Bu açıdan örgütün meşruiyeti artar. Ancak derogasyon hakkının bazı üyelerce kötüye kullanılmasına göz yumulması örgüte duyulan genel güvene ve örgütün sürekliliğine zarar verir. Örneğin, Uluslararası Ceza Mahkemesinin bazı Afrikalı üyelerinin çekilme kararlarının ardında Mahkemenin çifte standart uyguladığı ve Batılı üyelere karşı fazla anlayışlı olduğu fikri vardır.

Derogasyonla karıştırılan iki farklı terim vardır: sapma (deviation) ve uygulama eksikliği (implementation deficit). Sapma, egemen ahlaki düzenle uyumsuzluk anlamına gelir ve toplumun “düzeltmek” istediği ve ahengi bozan davranışlar olarak düşünülür.³¹ Derogasyon da bir sosyal örgüt ve üye arasındaki mutabakata aykırı davranma anlamı taşır fakat sapmadan farklı olarak sosyal ahlaki düzene karşı bir aykırılık içermeyebilir.³² Yani, derogasyon hakkını kullananlar sapmada olduğu gibi “davranışları düzeltilmesi gerekenler” olarak değerlendirilemez.³³ Derogasyon, özel koşullar altında belirli otoriteler tarafından verilen meşru bir hakka işaret eder. Zaman ve mekân açısından sınırları önceden belirlenmiştir; dolayısıyla, derogasyon önceden tahmin edilebilir ve denetim altında gerçekleşir.³⁴ Derogasyon, uygulama eksikliğinden de farklıdır. Uygulama eksikliği, kendisine örgüt tarafından meşru derogasyon hakkı verilmemiş bir üyenin

²⁹ Kramer ve Tyler, 271.

³⁰ Kramer ve Tyler, 281.

³¹ Albert K. Cohen, “Deviance and Social Problems,” içinde *Stability and Social Change*, editörler Bernard Barber ve Alex Inkeles. (Boston: Little, Brown and Company, 1971), 286.

³² Paul E. Rock, *Deviant Behavior*. (Londra: Hutchinson, 1973).

³³ Rock, 1973.

³⁴ Rock, 1973.

örgüt kurallarıyla uyumsuz davranışlar sergilediği anlamına gelir.³⁵ Yani, üye uyum sağlamayı önceden kabul ettiği halde örgütün kurallarına karşı geliyorsa uygulama eksikliğinden bahsedilebilir.

Sapma gibi, uygulama eksikliği de sosyal örgütlerin meşruiyetini azaltır ve ömrünü kısaltır. Bu açıdan iki kavram da derogasyondan farklıdır çünkü prensipte bir örgüt derogasyon hakkını tanıyarak üyeleri arasındaki farklılıkları gözettiğini kanıtlar ve üyeleriyle arasında var olan sosyal mutabakatın meşruiyetini ve sürekliliğini sağlar. Uluslararası siyaset alanında derogasyon uluslararası antlaşmalarda görülür. Birleşmiş Milletler'in 1969 tarihli Antlaşmalar Hukuku ile ilgili Viyana Sözleşmesi'ne göre, taraf devletler kendi kontrolleri dışında ortaya çıkan öngörülemez zaruri hallerde (force majeure) antlaşma yükümlülüklerini yerine getirme sorumluluğundan muaf tutulabilir. Bunun dışında meşru derogasyon sebepleri arasında kamu çıkarı, toplum güvenliği ve kamu ahlakını koruma ihtiyacı sayılabilir. Ancak "force majeure" de kamu çıkarı da kesin tanımlanamayan kavramlardır; bu nedenle, devletler tarafından kötüye kullanılmalarını engellemek için daha açık şekilde tanımlanmaları gerekmektedir.³⁶

Benzer şekilde, AB kurucu antlaşmaları da üye devletleri bütünleşme kurallarından muaf tutan birtakım koruma maddeleri (safeguard clauses) içermektedir. AB Müktesebatına uyumun ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlar yarattığı durumlarda ve bazı müzakere başlıklarında üye devletler derogasyon talep edebilirler. Bu nedenle, AB üye devletleri İç Pazar, Savunma ve Dış Politika ile Temel Haklar Şartı'na uyum konusunda tam birlik sağlayamamıştır. Ancak AB terminolojisinde uyumsuzluk salt derogasyon anlamına gelmez. Örneğin derogasyonun "opt-out" (dışında kalma) kavramından farklı olduğu görülmektedir. Derogasyon hakkı, katılım antlaşmalarının şartlarına bağlı olarak beş veya on yıllık süreler için yeni ülkelere tanımlanabilir.³⁷ "Opt-out" ise bir antlaşma maddesinden sürekli olarak muaf tutulma durumunu gösterir. En bilinen opt-out örnekleri İngiltere ve Danimarka'nın ortak para birimi Avro düzenlemesinin dışında kalma

³⁵ Ellen Mastenbroek, "EU Compliance: Still a 'Black Hole'?", *Journal of European Public Policy* 12, no 6 (2005): 1103–20.

³⁶ Daniel O'Donnell, "Commentary by the Rapporteur on Derogation," *Human Rights Quarterly* 7, no 1 (1985): 23-34.

³⁷ Rodney Leach (der.), *Europe: A Concise Encyclopedia of the European Union from Aachen to Zollverein*, 3. Baskı. (Londra: Profile books, 2000).

kararlarıdır. Ayrıca üye oldukları dönemlerde Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Hırvatistan, İsveç, Macaristan, Polonya ve Romanya Avro'ya geçiş için gerekli koşulları yerine getirmedikleri için AB tarafından “derogasyon kullanan üyeler” (member state with a derogation) olarak ilan edilmişlerdir.

Ancak “sürekli derogasyonlar” getirilmesiyle “opt-out” ve derogasyon ayrımı yapmak güçleşir. Örneğin küçük yüzölçümü nedeniyle Malta'ya Avrupa vatandaşlarının adada ikinci konut almasını engellemesine izin veren sürekli derogasyon hakkı tanınmıştır. “Opt-out” için üye devlet özel olarak açıkça talepte bulunurken, derogasyon hakkı kurumsal yetersizlikleri bulunan üye devletlere kendilerinin bu konuda bir başvurusu olmasa bile otomatik olarak tanınabilir. Örneğin 2004 ve 2007 yılında üye olan Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin birçoğuna AB tarafından Avro'ya uyum alanında otomatik olarak derogasyon hakkı verilmiştir. Ancak gerekli kurumsal yeterliliği sağladıkları zaman uyum göstermeleri zorunludur. Oysa “opt-out” hakkını kullanan ülkeler için böyle bir zorunluluk bulunmamaktadır. Leach, AB derogasyonlarını “bir AB direktifi, tüzükleri veya antlaşma maddesinden geçici olarak muaf tutulma” olarak tanımlar.³⁸ EUROPE DIRECT hizmeti aracılığıyla AB Komisyonu temsilcisinden alınan derogasyon tanımına göre derogasyon kavramı öncelikle AB kurumları ve ulusal hükümetler arasındaki diyalektik ilişkiye işaret eder.³⁹ Üstelik salt hükümetler değil, aynı zamanda üye devletlerin ticaret odaları ve işveren kuruluşları gibi hükümet dışı örgütlerin de –sosyal ortaklar olarak– AB'den derogasyon alabileceği vurgulanmıştır. İzleyen bölümde AB tarafından üye devletlere sağlanan derogasyonlar iki kategoride incelenecektir.

III. Derogasyon Türleri

AB hukukuna göre sonuçları bakımından iki temel derogasyon çeşidi vardır. İlk derogasyon türüne göre, üye devletler ulusal güvenlikleri tehdit edildiğinde AB üyeliğinden kaynaklanan tüm sorumluluklarından muaf tutulabilir (Avrupa Birliği Antlaşması -ABA 347. Madde, önceden 297.

³⁸ Leach, 2000.

³⁹ İngilizce tam metin: “a provision in an EU legislative measure which allows for all or part of the legal measure to be applied differently, or not at all, to individuals, groups or organisations. The option to derogate is often granted to Member States and also to the social partners. In this context, derogation is not a provision excluding application of the legal measure: it is a choice given to allow for greater flexibility in the application of the law, enabling Member States or social partners to take into account special circumstances.”, kişisel ileti, 3 Mart 2008, EUROPE DIRECT Referans No: 4526825. 7

Madde). İkinci tür derogasyonlar, üye devletlerdeki kamu çıkarlarını korumaya yönelik ikincil mevzuatın parçasıdır. Dolayısıyla ikinci tür derogasyonların süre ve kapsamı açıkça sınırlandırılır.

A. Ulusal Güvenliğe İlişkin Derogasyonlar

Bu tür derogasyonlar geniş kapsamlı oldukları için Uluslararası İlişkiler alanında daha fazla ilgi çekmiştir.⁴⁰ Buna göre, üye devletler (i) ulusal hukuk ve düzen sağlama konusunda ciddi bir sorun yaşadığında; (ii) savaş veya savaş tehdidi gibi ciddi uluslararası krizler esnasında veya (iii) uluslararası güvenlik ve barışı sağlama amacıyla bu tür derogasyonlara başvurabilir (ABA 347. Madde, eski 297. madde). ABA Madde 347' ye göre:

Üye devletler, bir üye devletin, kamu düzenini bozan ciddi iç karışıklık durumunda, savaş durumunda veya savaş tehdidi oluşturan ciddi uluslararası gerginlik durumunda veya kendisi tarafından barışın ve uluslararası güvenliğin korunmasını teminen üstlenilen yükümlülüklerin yerine getirilmesi için almak zorunda kalabileceği tedbirlerin iç pazarın işleyişini etkilemesini önlemek amacıyla, gerekli ortak adımları atmak üzere birbirleriyle istişarede bulunurlar.

Avrupa Komisyonuna göre, Madde 347'ye dayanan derogasyonlar alışlagelmiş ortak pazar kurallarını bile geçersiz kılan geniş kapsamlı derogasyonlardır.⁴¹ Stefanou ve Xanthaki'ye göre, bu tür derogasyonların AB kurucu antlaşmalarında yer alması ulusal egemenliği vurgulayan Avrupa şüpheciliğinin bütünleşmenin başlangıcından bu yana ne denli baskın olduğunu göstermektedir.⁴² Dolayısıyla, AB Antlaşmasına bu derogasyonların eklenmiş olması, bütünleşme sürecinin ulusal hükümetleri devre dışı bırakmasından endişelenenlerin bir zaferi olarak görülebilir.⁴³

Ancak, gözden kaçırılmaması gereken husus, AB Antlaşmasının 348. (önceden 298. Madde) Maddesinin üye devletlerin 347. Maddeden

⁴⁰ Constantin Stefanou ve Helen Xanthaki, *Legal and Political Interpretation of Articles 224 and 225 of the Treaty of Rome: the FYROM Cases*. (Dartmouth: Ashgate, 1997).

⁴¹ Arda, Atilla. "Member States' Right to Derogate from the European Treaties: A Commentary on Article 297 TEC." İçinde C. Campbell, P. Herzog ve Gudrun Zagel (der.), Smit & Herzog on the Law of the European Union. New York: Matthew Bender, 2005. <https://ssrn.com/abstract=925570>

⁴² Stefanou ve Xanthaki, 1997.

⁴³ Panos Koutrakos, "Is Article 297 EC a 'reserve of sovereignty'?", *Common Market Law Review* 37, no 6(2000): 1339-62.

yararlanma talebini değerlendirme yetkisini Avrupa Komisyonu ve Avrupa Adalet Divanına vermiş olduğudur. Diğer bir deyişle, üye devletlerin ulusal güvenlik tehdidi algılamalarını değerlendirme ve derogasyondan yararlanıp yararlanamayacaklarına karar verme yetkisi ulusüstü AB kurumlarına verilmiştir.⁴⁴ Bu açıdan AB Antlaşmasındaki 348. Madde, önceki maddeyi ortaya çıkaran Avrupa şüphesini dengelemeye yönelik ulusüstü kurumsal çabanın sonucu olarak değerlendirilebilir.⁴⁵ Dahası, üye devletler derogasyonlardan yararlanma niyetlerini AB Bakanlar Konseyine acilen bildirmek zorundadır (ABA 352. Madde). Buna karşın, AB kurumları üye devletlerin ulusal güvenliği söz konusu olduğunda düşük profilli bir aktivizm sergilemektedir.⁴⁶ Örneğin, 1982’de İngiltere ile Arjantin arasında Falkland Adalarının egemenliği konusunda çıkan krizde İngiltere ABA’nın 297. Maddesine (şimdiki 347. Madde) başvurmuştur. Avrupa Komisyonu İngiltere’nin bu kararına karşı çıkmamıştır. Yunanistan da bugün Kuzey Makedonya Cumhuriyeti adını alan Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti’ne karşı tarihsel sebeplerle ambargo uygularken aynı maddeden yararlandığını ilan etmiştir. Bu defa Komisyon ve Adalet Divanı Yunanistan’ın öne sürdüğü ulusal güvenlik tehdidi iddiasını sorgulamıştır.⁴⁷ Yine de Yunanistan aleyhine aktif bir tutum sergilemekten kaçınmış ve konuyu gidişatına bırakmışlardır.⁴⁸

Kısaca, AB üyesi olan devletler ulusal güvenliklerini öne sürerek derogasyon haklarını kullanmayı talep edebilir ve AB’nin kurucu antlaşmalarından muaf tutulabilirler. Vestfalya ulus-devlet sisteminin öngördüğü şekilde ulusal egemenlik ilkesinin vücut bulmuş hali olan bu derogasyon hakkının AB antlaşmalarında yer alması, üye devletlerin hayati çıkarlarının teminatıdır. Ancak AB mevzuatına göre, üye devletler bu tür derogasyonlardan faydalanabilmek için AB ulusüstü kurumlarını ciddi bir tehdidin varlığı konusunda ikna etmek zorundadır. Bu açıdan AB, kendisini derogasyonların üye devletlerce suistimal edilme olasılığına karşı koruma altına almıştır. Yine de uygulamaya bakıldığında, AB ulusüstü kurumlarının ulusal güvenlik gibi hassas ve stratejik bir konuda AB üyesi olan ulus-devletlere karşı buyurgan davranmaktan çekindiği gözlenmiştir. İkinci tür

---

⁴⁴ Arda, 2005.

⁴⁵ Stefanou ve Xanthaki, 1997.

⁴⁶ Stefanou ve Xanthaki, 1997; Arda, 2005.

⁴⁷ Bkz. Avrupa Birliği Adalet Divanı 120/94 no’lu kararı (Commission v Greece 1996 ECR I -1513)

⁴⁸ Arda, 2005.

derogasyonlar ise kapsamı ve amacı açısından daha kısıtlıdır. Bu derogasyonlar iç pazar kurallarıyla ilgili üye devletlerin kamu yararı amacıyla hazırlık yapmasına imkân tanır. AB ulusüstü kurumları iç pazara ilişkin derogasyonlarda çok daha aktif ve zorlayıcı bir tutum sergilemektedir.

B. İç Pazara İlişkin Derogasyonlar

İkinci tür derogasyonların kapsamı, ulusal güvenlikle ilgili ABA 347. Maddenin öngördüğünden daha dardır. İkinci tür derogasyonlar genellikle üyeler tarafından iç pazar çerçevesinde kullanılır. İç pazar kurallarına göre üye devletler malların, sermayenin, kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlamakla ve Topluluk içi ticareti engelleyebilecek milliyet esasına dayanan her türlü ayrımcılıktan kaçınmakla yükümlüdür. İç pazar alanında hükümetlerarası metod değil, “Topluluk metodu” (Community method) geçerlidir. Yani, bu alanda Avrupa Komisyonu ve Avrupa Adalet Divanı’nın Kurucu Antlaşmaları güvence altına alma (Treaty Guardianship) yetkisi ve buna yönelik zorlayıcı gücü bulunmaktadır. Kısaca, AB kurumları rekabete dayalı iç pazarın sağlıklı işleyişini sağlamak ve denetlemekle sorumludur. AB kurumlarının üye ülkelerde görülebilecek rekabeti engelleyebilecek başına buyrukluğu (free riding) engellemek için zorlayıcı güçleri bulunmaktadır. Ancak, üye devletler kamu çıkarlarının zarar görebileceği iddiasıyla derogasyona başvurabilirler.

Üye ülkelerin ikinci tür derogasyonlara başvuru imkânı, AB Antlaşmasının 2. maddesinde ve 49. maddesinde sayılan AB’nin üzerine inşa edildiği değerlerle sınırlandırılmıştır.⁴⁹ Üye ve aday ülkeler derogasyon taleplerini AB’ye iletirken o alandaki uyumun ulusal düzeyde görülen olumsuz etkilerini düzenleyici etki analizi (regulatory impact assesment) yoluyla kanıtlamalı ve AB’ye uyumun devlet bütçesine getirdiği aşırı yükü açıkça ortaya koymalıdır. Özellikle devlet yardımları, kamu ihalesi, fikri ve sınaî mülkiyet hakları gibi serbest piyasa ekonomisi kurallarıyla ilişkili konular, işletmelerin rekabet gücünü doğrudan etkileyen hususlar ve gıda güvenliği, uluslararası örgütlü suçla mücadele, nükleer güvenlik, iltica ve göç kuralları gibi AB’nin siyasi öncelikleriyle çelişen alanlarda derogasyon alınması daha zorken, üretim sürecini dolaylı etkileyen ve aday ülkeye

---

⁴⁹ Marise Cremona ve Nikos Skoutaris, “Speaking of the derogations: accommodating a solution of the Cyprus issue within the Union legal order,” *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 11, no 4 (2009): 383.

büyük maliyet getirecek hususlarda –örneğin, tarım, çevre, ulaştırma, kişilerin serbest dolaşımı, adalet, içişleri ve enerji mevzuatının bazı bölümleri– koruma önlemlerinin alınması daha kolay gerçekleşmektedir.⁵⁰

Kamu çıkarları arasında kamu ahlakı, politikası, güvenliği; insan, hayvan ve bitkilerin sağlık ve yaşamlarının korunması; sanatsal, tarihsel ve arkeolojik değeri bulunan ulusal zenginliklerin korunması; sınaî ve ticari malların korunması sayılmaktadır. AB, ekonomik birlik hedefini sekteye uğratabileceği gerekçesiyle yeni üye olan ülkeler için geçici geçiş süreleri belirlemiştir. Bu çerçevede 2004 yılında yeni üye olan 10 ülkeden Kıbrıs ve Malta hariç sekiz üye için serbest dolaşımda geçiş süreleri uygulanmaktadır. Ayrıca 2007’de Bulgaristan ve Romanya, 2013’te Hırvatistan’ın katılımının ardından en fazla 7 yıllık bir geçiş süreci boyunca bu ülkelerden diğer üye devletlere yapılacak olan serbest dolaşımı kısıtlayacak bazı şartlar öngörülmüştür. Bu düzenlemenin temel nedeninin yeni ülkelerden gelmesi muhtemel iş gücünün kontrollü bir şekilde hazmedilmek istenmesi olduğu savunulmaktadır.⁵¹ Benzer bir derogasyon uygulaması aday ülkeler için de kullanılmıştır. 2005 yılında Türkiye’ye sunulan müzakere çerçeve belgesinde uzun geçiş süreleri, derogasyonlar, spesifik düzenlemeler ve hatta daimi korunma hükümlerinin öngörülebileceği belirtilmiştir. Özellikle kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar ve tarım gibi alanlarda bu tür düzenlemelerin yapılabileceği vurgulanmış, rekabete ve iç pazarın işleyişine olan etkilerine göre bu hükümlerin yeniden gözden geçirilebileceği belirtilmiştir.⁵² 2013’te AB ile müzakerelere başlayan Sırbistan için hazırlanan müzakere çerçeve belgesinde de iç pazarın işleyişini sağlıklı yürütülmesi için çeşitli geçiş süreleri, derogasyonlar, spesifik düzenlemeler öngörülmüştür.

Aynı yıl AB’ye üye olan Hırvatistan’a da atık yönetimi, su kalitesi, endüstriyel kirlilik ve risk yönetiminin yanı sıra vergilendirme alanlarında derogasyon hakkı tanınmıştır.⁵³ Avrupa Adalet Divanı’nın ilgili içtihadı incelendiğinde, üye devletlerin derogasyon konusunda AB kurumlarından

⁵⁰ Slawomir Tokarski ve Alan Mayhew, “Impact Assessment And European Integration Policy,” *Sussex European Institute Working Paper* no. 38(2009).

⁵¹ Volkan Demiray, “Avrupa Birliği’nde İşçilerin Serbest Dolaşım Hakkı ve Türk İşçilerin Durumu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,” *Uzmanlık Tezi*, Ankara, 2014, 22-4.

⁵² Avrupa Birliği Konseyi (2005) Müzakere Çerçeve Belgesi, ELARG 64, Brüksel, s.5

⁵³ Avrupa Komisyonu (2011) Information on the Results of the EU Accession Negotiations with Croatia, https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/pdf/hp/results_of_th_eu_accession_negotiations_with_croatia.pdf

daha geniş kapsamlı bir değerlendirme yapma eğiliminde oldukları ve bu nedenle AB kurumlarıyla sıklıkla anlaşmazlığa düştükleri görülmektedir.⁵⁴ Bu gibi durumlarda, AB kurumlarının kararları geçerli olmaktadır. Üstelik sadece küçük devletler değil, güçlü üye devletler de AB kurumları tarafından sıklıkla uyuma zorlanmaktadır.

En bilinen örneklerden biri 1980'li yılların ortalarında İngiltere'nin Almanya'dan cansız manken ithalatına sınırlama getirmek için yaptığı başvuruya verilen yanıttır. İngiltere, bu cansız mankenlerin kamu ahlakına aykırı olduğunu öne sürerek derogasyon talebinde bulunmuştur. Ancak bu talep, Avrupa Komisyonu ve Adalet Divanı tarafından haksız ve ayrımcılık-yanlısı bulunmuştur.⁵⁵ Bu kararın en temel sebebi, İngiltere içinde benzer ürünlerin satışının ulusal yasalar nezdinde serbest olmasıdır. Adalet Divanı, üye devletlerin kendi ahlaki standartlarını belirlemede özgür olduklarını ancak bu özgürlüğü kullanırken, AB vatandaşları ile kendi vatandaşları arasında ayrımcılık yapmama ilkesine uymak zorunda olduklarını vurgulamıştır.

Literatürde derogasyonlar çerçevesinde tartışılmamış olsa da üye devletlerin kamu sağlığı tezini kullanarak iç pazar kurallarını deldiğini ve ayrımcılıkla suçlandığını gösteren örnekler bulunmaktadır. Bu örnekler güçlü üye devletlerin bile AB kurumları tarafından iç pazar kurallarına uymaya zorlandığını göstermektedir. Örneğin, içeceklerde minimum alkol oranını belirleyen Alman saflık yasası Avrupa bütünleşme süreciyle uyumsuz bulunmuştur. Alman hukukuna göre Almanya'da satılabilecek alkollü içeceklerdeki alkol oranı en az yüzde 25 olarak belirlenmiştir. Fransız Cassis de Dijon likörü bu kuralı karşılamadığı için Alman hükümeti Fransa'dan Cassis de Dijon ithaline izin vermemiştir. İthalatçı firma bu yasağın Avrupa içi serbest dolaşım kurallarına aykırı olduğu gerekçesiyle Alman mahkemesine başvurmuş, yerel Alman mahkemesi de Avrupa Adalet Divanından konuyla ilgili ön karar istemiştir. Almanya alkol oranı düşük içeceklerin alkole toleransı artırdığını ve dolayısıyla kamu sağlığını tehdit ettiğini ileri sürerek ilgili yasanın ayrımcılığa yol açmadığını savunmuştur.

---

⁵⁴ Bkz. Avrupa Adalet Divanının rekabet alanındaki içtihadı: <http://ec.europa.eu/comm/competition/court/index.html>

⁵⁵ Bkz. Avrupa Birliği Adalet Divanı "Conegate Limited v HM Customs & Excise" davası - 1986

Avrupa Adalet Divanı, üye devletlerin kamu sağlığı gibi yaşamsal konularda derogasyonlardan faydalanabileceğini vurguladıktan sonra Almanya'nın kamu sağlığı tezini geçersiz bulduğunu ilan etmiş ve Almanya'yı ilgili yasayı değiştirmeye zorlamıştır.⁵⁶ Mahkemenin kararı AB'nin Gıdadan Sorumlu Bilimsel Komitesi ile Gıda ve Tarım Örgütü/Dünya Sağlık Örgütü Gıda Kodeksi Komisyonunun hazırladığı bilimsel raporlara dayanmaktadır.⁵⁷ AB'nin Cassis de Dijon kararı, büyük üye devletlerde bulunan güçlü ekonomik lobiler –örneğin Alman bira üreticileri ve İtalyan Barilla firması– tarafından büyük hoşnutsuzlukla karşılanmıştır.⁵⁸ Avrupa Adalet Divanının esasen Almanya ve Fransa gibi Avrupa'daki büyük ekonomik güçlerin çıkarlarını temsil ettiğini iddia edenler⁵⁹ bu vakada haksız çıkmıştır.

Bir diğer kurum-üye devlet çatışma örneği de Adalet Divanının biyoteknolojik buluşlarla ilgili Topluluk direktifine ilişkin kararıdır.⁶⁰ Direktifin amacı, Avrupa'daki genetik mühendislik buluşlarını tescillendirme politikalarını uyumlu hale getirmektir. Avrupa Komisyonu, direktifin Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilmesi için on yıl uğraşmıştır. Direktife karşı ortaya çıkan direncin en önemli sebebi bitkiler, hayvanlar ve insan geni üzerindeki genetik buluşların patente tabi tutulmasının özellikle Avrupa Yeşiller partisi tarafından evrensel etik değerlere aykırı bulunmasıdır. Buna karşılık, direktif kamu ahlakına uygun olmayan uygulamalar sonucu yapılan buluşlar için patent verilmeyeceği şeklinde yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca Avrupa Komisyonu da direktife karşı olanları ikna etmek için, bilimsel görüşlerine başvurulacak 12 uzmandan oluşan Avrupa Etik Bilim ve Yeni Teknolojiler Grubunu (European Group on Ethics in Science and New Technologies) oluşturmuştur. Avrupa Patent Ofisi de AB direktifinin gerekliliğini savunmuştur. Bu direktifin uygulanmasının dünya üzerindeki genetik çeşitliliğin azalmasına yol açacağı iddiasına karşılık, Avrupa Patent Ofisi

⁵⁶ Bkz. Avrupa Birliği Adalet Divanı 120/78 no'lu "Rewe-Zentral AG v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein" davası-1979

⁵⁷ Mari-Anne Kocian, "German Beer Purity Law," TED Case Studies 4, no 2 (1995). <http://mandalaprojects.com/giant-project/germbeer.htm>

⁵⁸ Karen Alter ve Sophie Meunier-Aitsahalia, "Judicial Politics in the European Community: European Integration and the Pathbreaking Cassis de Dijon Decision," Comparative Political Studies 26, no 1 (1994): 535-61.

⁵⁹ Garrett, 1990.

⁶⁰ Bkz. Avrupa Topluluğu 98/44 no'lu Direktifi

tam tersine bu tür buluşların genetik çeşitliliği artıracaklarını savunmaktadır.⁶¹ Son olarak, Hollanda İtalya ve Norveç'in de desteğiyle bu direktifin iptali istemiyle Adalet Divanına başvurmuş, ancak Avrupa Adalet Divanı direktifin iptalini reddetmiştir.⁶²

Bu vakalar, AB'nin iç pazara ilişkin derogasyonlar konusunda üye devletleri daha aktif şekilde sorgulamaktan çekinmediğini göstermektedir. AB kurumları, iç pazarın sorunsuz bir şekilde işlerliğini sürdürmesinin öncelikle Avrupa vatandaşı için getireceği yararlar açısından önemini vurgular.⁶³ Benzer şekilde, Avrupa Adalet Divanının da sıklıkla ulusal farklılıkları göz ardı ettiği ve Avrupalı tüketicileri ön planda tuttuğu görülmektedir.⁶⁴ Son olarak, Alman bira davasında ve biyoteknoloji direktifiyle ilgili vakada görüldüğü üzere, AB kurumları “epistemik topluluklara” –ulusaşırı uzman gruplar– veya genel olarak bilime dayanmakta ve üye devletlerin kamu çıkarı algılarıyla ters düşen AB politikalarını Avrupa kamuoyu nezdinde meşru kılmaya çalışmaktadır. Ne var ki, politika alanları arasındaki karmaşık bağıntılar AB kurumları ve ulusal hükümetler arasındaki rekabeti körüklemektedir. Örneğin, “çift kullanımlı mallar” (dual-use goods) hem İç Pazar hem de Dış Politika ve Güvenlik sektörlerinin konusu olarak düşünülebilir. Yani, genel olarak salt ekonomik bağlamda değerlendirilen bir mesele, birçok üye ülkede siyasi ve kültürel hassasiyetlere yol açmaktadır.

AB içinde anlaşmazlık konusu olan yabancıların toprak mülkiyeti hakkı meselesi bu duruma önemli bir örnek teşkil etmektedir. Topluluk müktesebatına göre, ulusal hükümetler AB üyesi devletlerin vatandaşlarına kendi vatandaşlarıymış gibi davranmalıdır. Dolayısıyla yabancıların toprak mülkiyetini sınırlayan yasalar AB içinde sermayenin serbest dolaşımı ilkesinin ihlali anlamı taşır. Bazı ülkeler – örneğin, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Bulgaristan– kendi ülkelerinde emlak fiyatlarının ucuzluğunu gerekçe göstererek yabancıların ülkelerinde mülk edinmeleri konusunda derogasyon ve uzun geçiş dönemleri elde etmişlerdir. Ancak

⁶¹ Donna M. Gitter, “Led Astray by the Moral Compass: Incorporating Morality into European Union Biotechnology Patent Law,” *Berkeley Journal of International Law* 19, no 1(2001): 1-43.

⁶² Bkz. Avrupa Birliği Adalet Divanı C-377/98 no’lu kararı.

⁶³ Mario Monti, “Competition For Consumers’ Benefit”, Amsterdam, 22 Ekim 2004; Neelie Kroes, “Competition policy objectives”, Brüksel, 26 Mart 2008.

⁶⁴ Stephan Wernicke, “Au Nom De Qui? The European Court of Justice between Member States, Civil Society and Union Citizens,” *European Law Journal* 13, no 3(2007): 380-407.

toprak sadece ekonomik bir meta değildir; siyasi olarak hassasiyet sebebi olan ulusal bağımsızlık, güvenlik ve kimlik öğelerinin bir parçasıdır.⁶⁵ Toprak, insanları atalarına ve milletine bağlayan önemli bir unsurdur; “anavatan”dır. Bunun sonucu olarak, toprak mülkiyeti konusunda AB kurallarına uyum Yunanistan, Polonya, Bulgaristan, Romanya ve Türkiye gibi birçok ülkede dirençle karşılaşmıştır. Örneğin, 2004 yılının Mayıs ayında AB üyesi olan Polonya’da –diğer birçok Doğu Avrupa ülkesinde görüldüğü gibi– tarihsel ve ideolojik sebeplerle yabancıların gayrimenkul alımını sınırlayan yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Bu sınırlamaların en önemli sebebi, yabancıların kitleler halinde gelerek Polonya’yı işgal edecekleri korkusudur.⁶⁶ Ayrıca Polonya Almanya ile toprak mülkiyeti konusunda tarihsel bir anlaşmazlığı bulunduğundan, AB’nin serbest dolaşım kurallarına uymakta isteksiz davranmıştır.⁶⁷

Ancak bu durum AB kurumlarının kabul edebileceği meşru gerekçeler değildir. AB üyesi olan Polonya tarihsel şüphelerini bir tarafa bırakıp tüm AB vatandaşlarına sınırlarını açmak zorundadır ve onlara karşı ayrımcılık uygulamaktan kaçınmalıdır. Diğer türlü, Birliğin varlığı tehlikeye girer.⁶⁸ Aynı nedenle 1989 yılında Avrupa Adalet Divanı, yabancıların Yunanistan’ın sınır bölgelerinden gayrimenkul almasını ulusal güvenlik gerekçesiyle engelleyen yasayı AB müktesebatına aykırı bulmuş ve Yunan hükümetini bu yasayı değiştirmeye zorlamıştır.⁶⁹ Öte yandan, Avrupa Komisyonu üye devletlerin kalkınmayla ilgili taleplerine olumlu yanıt vermeye gayret etmektedir. Polonya’ya kalkınma için önemli sayılan orman ve tarım alanları gibi özel bölgelerde derogasyon hakkı tanımıştır. Dolayısıyla Polonya 12 yıl boyunca orman ve tarım alanları gibi kalkınmasını etkileyen özel bölgeleri AB vatandaşlarına koşulsuzca açma mecburiyetinde değildir. Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Macaristan gibi Doğu Avrupalı AB üyesi ülkeler de de Polonya örneğini izlemişlerdir.

⁶⁵ James N. Rosenau, *Distant Proximities: Dynamics beyond Globalization*. (Princeton ve Oxford: Princeton University Press, 2003).

⁶⁶ Lynn M. Tesser, “East-Central Europe’s New Security Concern: Foreign Land Ownership,” *Communist and Post-Communist Studies* 37, no 2 (2004): 213–39.

⁶⁷ Steve Wood, “A Common European Space? National Identity, Foreign Land Ownership and EU Enlargement: The Polish and Czech Cases,” *Geopolitics* 9, no 3(2004): 588–607.

⁶⁸ Phedon Nicolaidis, “Negotiating Effectively for Accession to the European Union: Realistic Expectations, Feasible Targets, Credible Arguments,” *EIPASCOPE* 1998, no 1 (1998): 1–6.

⁶⁹ Bkz. Avrupa Birliği Adalet Divanı 305/87 no’lu kararı.

Derogasyonlar her ülkenin spesifik koşulları göz önünde bulundurularak genellikle 5 ila 7 yıl arası bir süre için verilmiş ve geçici olarak düşünülmüştür.⁷⁰ Coğrafi yetersizliğinden dolayı, ikinci konut alımı konusunda yabancılara sınırlamalarını devam ettirme konusunda sürekli derogasyon hakkı tanınan Malta bir istisna oluşturur.

Konu açısından farklı olsa da sürekli derogasyona verilecek bir diğer örnek de doğal çevrenin (habitat) korunması çerçevesinde Estonya'ya verilen boz ayı avını yasaklama hakkıdır. Bu bağlamda, derogasyonların hangi koşullar altında hangi ülkelere sağlanabileceği konusunda AB kurumları karar vermektedir. Yani derogasyon hakkı konusunda son yetkili merci ulusal hükümetler değildir. Ancak unutulmaması gereken, bu durumun ulusal güvenliğe ilişkin derogasyonlar ve iç pazara ilişkin derogasyonlar için farklılık gösterdiği. Ulusal güvenliğe ilişkin derogasyon hakkını talep eden devletlere karşı Komisyon ve Adalet Divanının pasif bir tutum izlediği söylenebilir. Oysa iç pazara ilişkin derogasyonlar söz konusu olduğunda, AB kurumları üye devletlerin kamu çıkarı tanımlamalarını sorgulamaktan çekinmemişlerdir. Ne var ki, daha önce 5-7 yıl süreyle derogasyon hakkı tanınan bazı AB üyesi ülkelerin bu süreci uzatmak istedikleri ve AB sürecini sorgulamaya başladıkları görülmektedir. Dolayısıyla AB Adalet Divanı devreye girerek bu ülkeler aleyhine kararlar almaktadır.⁷¹

Son dönemde Suriye'de yaşanan iç savaşın yol açtığı mülteci akını ve AB üyesi ülkelerin yeniden yerleştirme planından derogasyon talepleri AB kurumlarıyla AB üyesi ülkeleri yeniden karşı karşıya getirmiştir. AB Konseyi'nin, Eylül 2015'te, İtalya ve Yunanistan'a geçen 160 bin mültecinin iki yıl içinde diğer AB ülkeleri arasında ülkelerin büyüklüklerine ve zenginliklerine göre belirlenmiş belirli kotalar çerçevesinde paylaşılmasına dönük hayata geçirdiği bu plan İtalya ve Yunanistan'ın yükünü azaltmayı amaçlamaktadır. Bu plan çerçevesinde bugüne değin sadece toplam 16340 kişi AB içinde yeniden yerleştirilmiştir. Kimi üye devletlerin kendi kamu çıkarlarını gözetmesi ve planın geçici ve sürekli olarak dışında kalması

---

⁷⁰ Johan F.M. Swinnen ve Liesbet Vranken (2009), "Review of the Transitional Restrictions Maintained by New Member States on the Acquisition of Agricultural Real Estate—Final Report", Centre for European Policy Studies (CEPS). http://ec.europa.eu/internal_market/capital/docs/study_en.pdf

⁷¹ Örneğin, AB Adalet Divanı'nda görülen Macaristan aleyhine sonuçlanan 6 Mart 2018 tarihli C-52/16 ve C-113/16 no'lu davalar: 'SEGRO' Kft. v Vas Megyei Kormányhivatal Sárvári Járási Földhivatala ve Günther Horváth v Vas Megyei Kormányhivatal

nedeniyle plan büyük oranda başarısızlığa uğramıştır.⁷² Bu çerçevede kendi yerleştirme planlarını uygulama kararı alan İngiltere ve İrlanda plandan tamamen muaf olurken, Avusturya ve Danimarka kısa dönemli derogasyon talebiyle yerleştirme işlemini durdurmuştur. Aynı şekilde İsveç de ülkeye yerleştirilen mülteci sayısının ülkenin önceden belirlediği limiti aştığı gerekçesiyle AB planından derogasyon talep etmiştir.⁷³ Macaristan ve Polonya yeniden yerleştirme programına katılmayı tamamen reddetmiş, Çek Cumhuriyeti de ülke için öngörülen iki bin mülteciden sadece 12'sini kabul etmiştir. Avrupa Komisyonu tarafından haklarında ihlal soruşturma başlatılan bu üç ülkenin Avrupa Adalet Divanı'na taşınabileceği ve sonunda ağır para cezalarıyla karşı karşıya kalabilecekleri gündeme gelmiştir. Bu arada Macaristan ve Slovakya'nın AB Konseyinin mülteci kotası kararının iptali için açtığı davada AB Adalet Divanı AB Konseyinin tarafını tutmuş ve iptal talebini reddetmiştir. Slovakya ile Macaristan'ın yanı sıra onlara destek veren Polonya, Romanya ve Çek Cumhuriyeti'nin aleyhine tutum sergilemiştir.⁷⁴ Mülteci kotası krizi ve yabancıların toprak mülkiyeti meselelerinin ikinci tür derogasyonlar çerçevesinde üye devletlerin ulusal çıkar hesaplarına karşı Birliğin normatif ve kurumsal gücünü test eden bir turnusol kâğıdı görevi gördüğünü söyleyebiliriz. Son bölümde rasyonalist yaklaşımların derogasyonların bütünleşme sürecine etkilerini değerlendirmede karşılaştığı sorunlar incelenecektir.

Sonuç

Avrupa bütünleşmesi çerçevesinde derogasyon, AB kuralları ve üye devlet koşulları arasındaki uyumsuzlığa işaret eder. İncelenen vakalarda görüldüğü gibi, derogasyon hakkının koşullarını belirleme yetkisi AB kurumlarına aittir. Bu yetki AB Kurucu Antlaşmalarına dayanmaktadır. Ancak bu Antlaşmalar salt Avrupa bütünleşmesi ve egemenlik devrini değil, aynı zamanda Avrupa-şüpheciliğine yönelik eğilimleri de içerir.⁷⁵ Rasyonalizm ilk olarak AB kurumlarının varlığının, yetkisinin ve otonomisinin üye devletlerin rızasına bağlı olduğunu vurgular. İkinci olarak hükümetlerin rızasının faydacı bir zihniyete dayandığı ve devletlerin

⁷² Natascha Zaun, *EU Asylum Policies: The Power of Strong Regulating States*. (New York: Palgrave, 2017), 1-3.

⁷³ JRS, "The EU-Turkey Deal Analysis and Considerations," *Europe Policy Discussion Paper*, 2016.

⁷⁴ AB Adalet Divanının C-643/15 ve C-647/15 no'lu davalara ilişkin kararı, Eylül 2017.

⁷⁵ Stefanou ve Xanthaki, 1997.

bütünleşme sürecinden beklentisinin ulusal çıkarları maksimize etmesi olduğu varsayılır. Bu bağlamda, bütünleşmeden beklenen fayda uyumun getireceği masraflardan fazlaysa, devletlerin AB kurumlarına sınırlı da olsa egemenlik devredeceği düşünülür. Egemenlik devri sınırlıdır çünkü devletlerin özellikle yaşamsal çıkarları söz konusuysa, başına buyruk davranmaktan çekinmeyecekleri öngörülür.

Ulusal güvenliğe ilişkin derogasyonlarla ilgili tartışmada görüldüğü gibi, ABA 347. maddesinin varlığı Rasyonalist modeli doğrular çünkü hükümetlerin bütünleşme sürecinden tam muafiyetine izin verir. Bu açıdan, ilk olarak AB sürecinin hükümetlerarası denetime tabi olduğuna işaret eder. İkinci olarak, devletler ulusal güvenlikleriyle ilişkilendirdikleri konularda ne işbirliğine ne de egemenlik devrine yanaşmaktadır. Ancak Rasyonalizm üye devletlerin bu alanda bir derogasyondan yararlanma talebini değerlendirme yetkisinin Avrupa Komisyonu ve Adalet Divanına verilmiş olmasını açıklayamaz. Ulusal güvenlik gibi siyasi açıdan son derece hassas bir alanda bile ulus-üstü kurumlar ulusal hükümetlerle meşru olarak rekabet edebilme gücüne sahiptir.⁷⁶ Ne var ki, Komisyon ve Adalet Divanının Falkland ve Makedonya vakalarında İngiltere ve Yunanistan'a karşı izlemiş olduğu nispeten pasif tutum, AB kurumlarının bütünleşmeyi sürdürebilmek için üye devletlerle anlaşmazlıktan kaçınacağını öngören rasyonalist modellemeyi desteklemektedir.

Vurgulanan vakalarda görüldüğü üzere, Komisyon ve Adalet Divanı iç pazara ilişkin ve kamu çıkarına dayanan derogasyonlar söz konusu olduğunda üye devletlere karşı daha aktif bir tutum sergilemiştir. AB Kurumları bu alanda geçmişte AB bütünleşmesinde merkezi önemde olan güçlü üye devletleri bile uyuma zorlamaktan çekinmemiştir. Bu durum, rasyonalist perspektiften bakıldığında bir “anomali” gibi gözükebilir. Bu durumu açıklamak için rasyonalist yaklaşımlar, bu tür derogasyonların ikincil önemdeki “alçak politika” ya da “rutin politika” alanlarına dâhil olduğunu ve üye devletlerin bu alanlardaki politikaları belirleyen ulus-üstü kurumsal güçten rahatsız olmadıklarını öne sürebilir. Ancak, politika alanları arasında yüksek-alçak politika gibi sınırlar çizmek gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Hem ekonomik hem de stratejik önemi bulunan “çift-kullanımlı mallar” politika alanları arasındaki örtüşmeleri göstermesi bakımından önemli bir örnek sayılabilir.

---

⁷⁶ Arda, 2005.

Bir diğer örnek, yabancıların mülkiyet haklarına ilişkin kurallardır. Konu hem ekonomik hem güvenlik alanlarını ilgilendirmektedir. Kısaca, küresel çağda politika alanları arasındaki sınırlar belirsizleştiğinden “AB kurumlarının gücü ve yetkisi sadece ikincil önemdeki alanlarda geçerlidir” tezini savunmak zorlaşmıştır. Diğer taraftan, rasyonalizm devletlerin AB kurumlarına ikinci tür derogasyonlar konusunda taviz verirken uzun vadede büyük faydalar beklediğini iddia edebilir. Yani, devletler iç pazardan büyük kazançlar sağladıkları için diğer devletlerin başına buyruk davranmasını engellemek adına kendilerini de kurumlara bağımlı kılabilirler. Maalesef bu yaklaşım AB’yi salt ekonomik kazanç sağlayan bir araç olarak görmekte ve Avrupa sürecini faydacı ve rasyonalist bir çerçeveye oturtmaktadır. Ne var ki, toprak mülkiyeti ve biyoteknoloji vakaları incelendiğinde AB’nin üyelerine sadece ekonomik fayda getirmesinin yeterli olmadığını, ulusal düzeyde dile getirilen siyasi ve kültürel hassasiyetlere de cevap vermesi gerektiğini göstermiştir. Örneğin, MacLaren’e göre⁷⁷, AB benimsediği faydacı yaklaşımı nedeniyle, biyoteknoloji politikasının etik ve sosyal boyutlarını göz ardı etmiş ve bazı üye devletler, AB Direktifinin teknik yeterliliğinden ziyade meşruiyetini sorgulamıştır.

Marks ve Hooghe bütünleşme sürecinin sadece fonksiyonel baskılara dayanmadığını, bütünleşme sürecine dâhil olan grup kimlikleri arasındaki ilişkiye de bağlı olduğunu hatırlatır.⁷⁸ Diğer bir deyişle, AB’nin sadece üye devletlerin ekonomik çıkarlarına değil, Avrupa halklarının toplumsal değerlerine de hitap etmesi beklenmektedir.⁷⁹ AB ancak meşruiyet kazanarak ulusal toplumları uyuma ikna edebilir ve meşruiyet sadece stratejik fayda-zarar hesaplarını değil, kimliğe uygun hareket etme zihniyetini de içerir.⁸⁰ Uygunluk mantığı (“logic of appropriateness”), sonuç odaklı düşünme mantığı (“logic of consequentiality”) dışına çıkarak ulusal ve Avrupa düzeyinde yerleşik olan kültürel normlara uygun davranmayı gerekli kılar.⁸¹ AB normlarının meşruluğu konusunda, epistemik topluluklar

⁷⁷ Malcolm MacLaren, “Patently Unsatisfactory?: Community Legislative Competence and the ECJ Biotech Decision,” *German Law Journal* 2, no 18 (2001). <http://www.germanlawjournal.com/volume-02-no-18/>

⁷⁸ Hooghe ve Marks, 2008.

⁷⁹ Wernicke, 2007.

⁸⁰ Fritz W. Scharpf, *Governing in Europe. Effective and Democratic?*. (Oxford: Oxford University Press, 1999).

⁸¹ James G. March ve Johan Olsen. *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*. (New York: Free Press, 1989), 160-1.

aday ve üye ülkelerin hükümetlerini ikna ederek uyumun oluşmasına yardımcı olabilirler.⁸²

Komisyon ve Adalet Divanının AB'nin meşruiyet sorununa önlem almaya çalıştığına ilişkin bulgular vardır. Örneğin, Adalet Divanı, Alman bira saflık yasası davasında ulus-aşırı grupların ve kurumların bilimsel raporlarına başvurmuştur. Bu durum, epistemik toplulukların ulusal tercihler üzerindeki etkilerini inceleyen inşacı araştırma ekolüne güzel bir örnektir. AB kurumlarının iç pazara ilişkin konularda –özellikle ulusal güvenlik konularına kıyasla– derogasyon hakkı tanımaya daha isteksiz olduğu fark edilmiştir. AB'nin ulusal güvenlik alanında sınırlı kaynak ve meşruiyete sahip olduğunun bilincinde olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla, ulusal hükümetleri sorgulama yetkisini kullanmakta çekimser kalmaktadır. Ancak iç pazar alanında AB kurumları Almanya ve Fransa gibi en güçlü üye devletleri bile sorgulamaktan çekinmemektedir çünkü iç pazarın verimliliğini ve Adalet Divanı içtihadını AB kurallarının meşruiyet (legitimacy) kaynağı olarak görür.

Ne var ki, AB her iki cephede de –hem yeterlilik/verimlilik hem de meşruiyet açısından– giderek artan eleştirilerle karşılaşmaktadır: (i) “Topluluk açığı” (Community deficit): Topluluk metodunun üye devletlerin çıkarlarını maksimize etmede yetersiz kaldığı iddia edilmektedir.⁸³ (ii) Demokrasi Açığı (Democratic deficit): AB sürecinin hesapverebilirlik, şeffaflık, seçilmişlerin ön planda olması gibi konularda meşruiyeti sorgulanmaktadır.⁸⁴ Bu eleştiriler verimlilik ve meşruiyet arasında bir ödünleşim (trade-off) olduğunu ima eder. Birini artırmak diğerinden feragat etmek anlamına gelir.⁸⁵ “Toplumsal açık” ile baş etmek için AB kurumlarının ulusüstü yetkilerinin artırılması önerilmektedir.⁸⁶ Ancak bu durum meşruiyet eksikliği eleştirilerini artırarak ulusal hükümetleri daha fazla başına buyruk davranmaya yöneltebilir.

⁸² Ulrich Sedelmeier, “Europeanisation in new member and candidate states,” *Living Reviews in European Governance* 6, 1 (2011): 15-17. <http://www.europeangovernancelivingreviews.org/Articles/lreg-2006-3/>

⁸³ Amitai Etzioni, “The Community Deficit,” *Journal of Common Market Studies* 45, no 1 (2007): 23-42.

⁸⁴ Andreas Follesdal ve Simon Hix, “Why There is a Democratic Deficit in the EU: A Response to Majone and Moravcsik,” *Journal of Common Market Studies* 44, no 3(2006): 533-62.

⁸⁵ Scharpf, 1999.

⁸⁶ Giandomenico Majone, *Dilemmas of European integration: the ambiguities and pitfalls of integration by stealth*. (Oxford: Oxford University Press, 2005).

Sonuç olarak, bu çalışma rasyonalist AB çalışmalarının kapsamının geliştirilmesini önermektedir. Rasyonalizm özellikle üye devletlerin kültür ve kimlik meselelerinden kaynaklanan derogasyon taleplerine, epistemik toplulukların bütünleşme sürecindeki rolüne ve meşruiyet ile örgüte güven gibi konuların önemini göz ardı etmektedir. Bu bağlamda, faydacı yaklaşımların yetersizliği kabul edilmeli⁸⁷ ve aktörlerin rasyonelliğini sorunsallaştıran analitik bir açılım getirilmelidir.⁸⁸ AB çalışmaları içindeki rasyonalist araştırma programına karşı yapılan en kapsamlı eleştiri, rasyonalist modellerin benimsediği devlet-merkezci ve faydacı ontolojik yaklaşım üzerinedir. AB salt hükümetlerarası çıkar ilişkilerini düzenleyici (“regulatory”) bir araç olmaktan çok, toplumun değerlerine cevap veren bir süreci temsil etmekte ve üye devletlerin kamu çıkarı anlayışıyla ulusal güvenlik anlayışına yönelik bir dengeleme ve dönüştürme politikası izlemektedir.⁸⁹

---

⁸⁷ Liesbeth Hooghe ve Gary Marks, “A postfunctionalist theory of European integration: From permissive consensus to constraining dissensus,” *British Journal of Political Science* 39, no 1(2008): 1-23.

⁸⁸ Mark Aspinwall ve Gerard Schneider, “Same Menu, Separate Tables: The Institutional Turn in Political Science and the Study of European Integration,” *European Journal of Political Research* 38, no 1(2000): 1–36; Jeffery Checkel, “Why Comply? Social Learning and European Identity Change,” *International Organization* 55, no 3(2001): 553–88; Jeffery Checkel, “International Institutions and Socialization in Europe: Introduction and Framework,” *International Organization* 59, no 1(2005): 801–26.

⁸⁹ Maria Cowles vd. (der.) *Transforming Europe*. (Ithaca ve London: Cornell University Press, 2001; Antje Wiener ve Thomas Diez (der.) *European Integration Theory*. (NY: Oxford University Press, 2004), 144-62.

Kaynakça

- Alter, Karen ve Sophie Meunier-Aitsahalia. "Judicial Politics in the European Community: European Integration and the Pathbreaking Cassis de Dijon Decision." *Comparative Political Studies* 26, no 1 (1994): 535-61.
- Arda, Atilla. "Member States' Right to Derogate from the European Treaties: A Commentary on Article 297 TEC." İçinde C. Campbell, P.Herzog ve Gudrun Zagel (der.), Smit & Herzog on the Law of the European Union. New York: Matthew Bender, 2005. <https://ssrn.com/abstract=925570>
- Aspinwall, Mark ve Gerard Schneider. "Same Menu, Separate Tables: The Institutional Turn in Political Science and the Study of European Integration." *European Journal of Political Research* 38, no 1(2000): 1-36.
- Bauer, Michael W., Christoph Knill ve Diana Pitschel. "Differential Europeanization in Eastern Europe: The Impact of Diverse EU Regulatory Governance Patterns." *Journal of European Integration* 29, no 4(2007): 405-23.
- Balkır, Canan ve Diğdem Soyaltın. *Avrupalılaşma: Tarihçe, Kuram, Kavram ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Bergström, CF., Farrell, H. & Héritier, A. "Legislate or delegate? Bargaining over implementation and legislative authority in the EU." *West European Politics* 30, no 2(2007): 338-66.
- Börzel, Tanja A. "Mind the Gap! European Integration between Level and Scope." *Journal of European Public Policy* 12, (2005): 21-20.
- Börzel, Tanja ve Thomas Risse. "Conceptualizing the Domestic Impact of Europe." İçinde *The Politics of Europeanization*, editörler Kevin Featherstone ve Claudio Radaelli, 57-80. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Herzog, Peter, Christian Campbell ve Gudrun Zagel. (der.) *Smit & Herzog on the Law of the European Union*. New York: LexisNexis / Matthew Bender, 2005.
- Checkel, Jeffery. "Why Comply? Social Learning and European Identity Change." *International Organization* 55, no 3(2001): 553-88.
- Checkel, Jeffery. "International Institutions and Socialization in Europe: Introduction and Framework." *International Organization* 59, no 1(2005): 801-26.
- Cohen, Albert K. "Deviance and Social Problems." İçinde *Stability and Social Change*, editörler Bernard Barber ve Alex Inkeles. Boston: Little, Brown and Company, 1971.

- Cowles, Maria G., James Caporaso e Thomas Risse, T. (der.) *Transforming Europe*. Ithaca ve London: Cornell University Press, 2001.
- Cremona, Marise ve Nikos Skoutaris. "Speaking of the derogations: accommodating a solution of the Cyprus issue within the Union legal order." *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 11, no 4 (2009): 381-95.
- Demiray, Volkan. "Avrupa Birliği'nde İşçilerin Serbest Dolaşım Hakkı ve Türk işçilerin Durumu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı." *Uzmanlık Tezi*, Ankara, 2014.
- Etzioni, Amitai. "The Community Deficit." *Journal of Common Market Studies* 45, no 1(2007): 23-42.
- Follesdal, Andreas ve Simon Hix. "Why There is a Democratic Deficit in the EU: A Response to Majone and Moravcsik." *Journal of Common Market Studies* 44, no 3(2006): 533-62.
- Garrett, Geoffrey. "International Cooperation and Institutional Choice: The European Community's Internal Market." *International Organization* 46, no 1(1992): 533-60.
- Gitter, Donna M. "Led Astray by the Moral Compass: Incorporating Morality into European Union Biotechnology Patent Law." *Berkeley Journal of International Law* 19, no 1(2001): 1-43.
- Haas, Peter M. "Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination." *International Organization* 46, no 1(1992): 1-35.
- Hall, Peter A. ve Rosemary Taylor. "Political Science and the Three New Institutionalisms." *Political Studies* 44, no 1(1996): 936-57.
- Héritier, Adrienne, Kerwer, Dieter, Knill, Christoph, Lehmkuhl, Dirk, Teutsch, Michael ve Anne-Cécile Douillet. (der.) *Differential Europe: The European Union Impact on National Policymaking*. NY: Rowman & Littlefield, 2001.
- Hilson, Chris J. "The Unpatriotism of the Economic Constitution? Rights to Free Movement and their Impact on National and European Identity." *European Law Journal* 14, no 2(2008): 186-202.
- Hoffmann, Stanley. "Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe." *Daedalus* 95, (1966): 862-915.
- Hooghe, Liesbeth ve Gary Marks. "A postfunctionalist theory of European integration: From permissive consensus to constraining dissensus." *British Journal of Political Science* 39, no 1(2008): 1-23.

- Jachtenfuchs, Markus ve Beata Kohler-Koch. *Governance and Institutional Development, European Integration Theory*. Oxford ve New York: Oxford University Press, 2005.
- JRS (2016) "The EU-Turkey Deal Analysis and Considerations." Europe Policy Discussion Paper, https://jrseurope.org/assets/Publications/File/JRS_Europe_EU_Turkey_Deal_policy_analysis_2016-04-30.pdf
- Kahler, Miles. "Rationality in International Relations." *International Organization* 52, no 1(1998): 919-41.
- Kassim, Hussein ve Anand Menon. "The Principal-Agent Approach and the Study of the European Union: Promise Unfulfilled?." *Journal of European Public Policy* 10, no 1(2003): 121-39.
- Keohane, Robert O. *Neorealism and its critics*. New York: Columbia University Press, 1986.
- Kocian, Mari-Anne. "German Beer Purity Law", TED Case Studies 4, no 2 (1995). <http://mandalaprojects.com/giant-project/germbeer.htm> (Erişim tarihi 11 Mart 2018).
- Koutrakos, Panos. "Is Article 297 EC a 'reserve of sovereignty'?" *Common Market Law Review* 37, no 6(2000): 1339-62.
- Kramer, Roderick M. ve Tom R. Tyler. (der.) *Trust in organizations : frontiers of theory and research*. Thousand Oaks, California: Sage, 1996.
- Leach, Rodney. (der.) *Europe: A Concise Encyclopedia of the European Union from Aachen to Zollverein*, 3. baskı, Londra, 2000.
- March, James G. ve Johan Olsen. *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*. New York: Free Press, 1989.
- Majone, Giandomenico. "Two Logics of Delegation: Agency and Fiduciary Relations in EU Governance." *European Union Politics* 2, no 1 (2001): 103-21.
- Majone, Giandomenico. *Dilemmas of European integration: the ambiguities and pitfalls of integration by stealth*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Manners, Ian. "The normative ethics of the EU." *International Affairs* 84, no 1 (2008): 45-60.
- Mastenbroek, Ellen. "EU Compliance: Still a 'Black Hole'?" *Journal of European Public Policy* 12, no 6 (2005): 1103 – 20.
- McGowan, Lee. "Theorising European Integration: Revisiting Neo-Functionalism and Testing its Suitability for Explaining the Development of EC Competition

- Policy?." *European Integration Online Papers* 11, no 3 (2007), http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=989925
- MacLaren, Malcolm. "Patently Unsatisfactory?: Community Legislative Competence and the ECJ Biotech Decision." *German Law Journal* 2, no 18 (2001). <http://www.germanlawjournal.com/volume-02-no-18/>
- Mény, Yves, Pierre Muller ve Jean-Louis Quermonne. (der.) *Adjusting to Europe: The Impact of the European Union on National Institutions and Policies*. Londra: Routledge, 1996.
- Metin, Yüksel ve Yakup Altan. "Lizbon Antlaşması Sonrasında Subsidiarite İlkesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 16, no 3 (2011): 131-47.
- Meyer, John W. ve Ronald Jepperson. "The 'Actors' of Modern Society: The Cultural Construction of Social Agency." *Sociological Theory* 18, no 1 (2000): 100-20.
- Moravcsik, Andrew. "Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach." *Journal of Common Market Studies* 31, no 4 (1993): 473-523.
- Moravcsik, Andrew. "Reassessing Legitimacy in the European Union." *Journal of Common Market Studies* 40, no 4 (2002): 603-24.
- Nicolaides, Phedon. "Negotiating Effectively for Accession to the European Union: Realistic Expectations, Feasible Targets, Credible Arguments." *EIPASCOPE* 1998, no 1(1998): 1-6.
- O'Donnell, Daniel. "Commentary by the Rapporteur on Derogation." *Human Rights Quarterly* 7, no 1 (1985): 23-34.
- Olsen, Johan. P. "Coping with conflict at constitutional moments." *Industrial and Corporate Change* 12, no 4(1985): 812-842.
- Pollack, Mark. "International Relations Theory and European Integration." *Journal of Common Market Studies* 39, no 2 (2001): 221-244.
- Rasmussen, Anne. "Challenging the Commission's right of initiative? Conditions for institutional change and stability." *West European Politics* 30, no 2 (2007): 244 - 64.
- Risse, Thomas. "Social Constructivism and European Integration." İçinde *European Integration Theory*, editörler Antje Wiener ve Thomas Diez, 144-162. (NY: Oxford University Press, 2004).
- Rock, Paul. E. *Deviant Behavior*. Londra: Hutchinson, 1973.

- Rosenau, James N. *Distant Proximities: Dynamics beyond Globalization*. Princeton ve Oxford: Princeton University Press, 2003.
- Scharpf, Fritz W. "The Joint-Decision Trap Revisited." *Journal of Common Market Studies* 44, no 4 (2006): 845–64.
- Scharpf, Fritz W. *Governing in Europe. Effective and Democratic?*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Schmidt, Susanne K. "Only an Agenda Setter?: The European Commission's Power over the Council of Ministers." *European Union Politics* 1, no 1(2000): 37-61.
- Sedelmeier, Ulrich. "Europeanisation in new member and candidate states." *Living Reviews in European Governance* 6, no 1 (2011). <http://www.europeangovernancelivingreviews.org/Articles/lreg-2006-3/>
- Stefanou, Constantin ve Helen Xanthaki. *Legal and Political Interpretation of Articles 224 and 225 of the Treaty of Rome: the FYROM Cases*. Dartmouth: Ashgate, 1997.
- Swenden, Wilfried. "Is the European Union in Need of a Competence Catalogue? Insights from Comparative Federalism." *Journal of Common Market Studies* 42, no 2 (2004): 371–92.
- Swinnen, Johan F.M. ve Liesbet Vranken (2009), "Review of the Transitional Restrictions Maintained by New Member States on the Acquisition of Agricultural Real Estate—Final Report", Centre for European Policy Studies (CEPS). http://ec.europa.eu/internal_market/capital/docs/study_en.pdf
- Tesser, Lynn M. "East-Central Europe's New Security Concern: Foreign Land Ownership." *Communist and Post-Communist Studies* 37, no 2 (2004): 213–39.
- Tokarski, Slawomir ve Alan Mayhew. "Impact Assessment And European Integration Policy", Sussex European Institute, Working Paper No. 38 (2009).
- Tsebelis, George ve Geoffrey Garrett. "The Institutional Foundations of Intergovernmentalism and Supranationalism in the European Union." *International Organization* 55, no 2(2001): 357-90.
- Waltz, Kenneth. *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill, 1979.
- Wendt , Alexander. "Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics." *International Organization* 46, no 2(1992): 391-425.
- Wernicke, Stephan. "Au Nom De Qui? The European Court of Justice between Member States, Civil Society and Union Citizens." *European Law Journal* 13, no 3(2007): 380-407.

Wood, Steve. "A Common European Space? National Identity, Foreign Land Ownership and EU Enlargement: The Polish and Czech Cases." *Geopolitics* 9, no 3(2004): 588-607.

Zaun, Natascha. *EU Asylum Policies: The Power of Strong Regulating States*. New York: Palgrave, 2017.

AB Resmi Belgeleri

- Biyoteknolojik icatların yasal olarak korunmasına ilişkin 6 Temmuz 1998 tarihli ve 98/44 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi, OJ L (1998) No L213.
- Avrupa Toplulukları Adalet Divanının C-377/98 no'lu kararı, Hollanda Krallığı v. Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi.
- AB Adalet Divanının "Slovakya ve Macaristan Konseye karşı" C-643/15 ve C-647/15 no'lu davalarına ilişkin ortak kararı, No 91/17, Lüksemburg, 6 Eylül 2017, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2017-09/cp170091en.pdf>
- Avrupa Komisyonu (2011) Information on the Results of the EU Accession Negotiations with Croatia, https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/pdf/hp/results_of_the_eu_accession_negotiations_with_croatia.pdf
- Avrupa Komisyonu (2018) Fact Sheet: March infringements package: key decisions, 8 Mart, Brüksel, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-18-1444_en.htm
- Avrupa Birliği Konseyi (2005) Müzakere Çerçeve Belgesi, ELARG 64, Brüksel, http://www.mfa.gov.tr/data/AB/mcb_tr.pdf
- Monti 2004 (AB Rekabetten sorumlu eski komiseri Mario Monti'nin konuşması), "Competition For Consumers' Benefit", Amsterdam, 22 Ekim 2004, http://ec.europa.eu/competition/speeches/text/sp2004_016_en.pdf
- Kroes 2008 (AB Rekabetten sorumlu eski komiseri Neelie Kroes'in Avrupa Parlamentosu Ekonomik ve Mali İşler Komitesine hitaben yaptığı konuşma), "Competition policy objectives", Brüksel, 26 Mart 2008, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/08/152&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>
- 11 Temmuz 2007 tarihli Avrupa Parlamentosunun Hükümetlerarası Konferansın toplanmasına ilişkin ilke kararı: Avrupa Parlamentosu görüşü (AT Anlaşmasının 48. maddesi) (11222/2007 – C6-0206/2007 – 2007/0808(CNS)), <http://www.europarl.europa.eu/oeil/file.jsp?id=5497232>
- 20 Şubat 1979 tarihli ATAD 120/78 no'lu kararı: Rewe-Zentral AG v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein, <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?isOldUri=true&uri=CELEX:61978CJ0120>

-ATAD 305/87 no'lu kararı, Avrupa Komisyonu v Yunanistan, <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/ALL/?uri=CELEX:61987CJ0305>

-11 Mart 1986 tarihli ATAD (4. Daire) kararı, Conegate Limited v HM Customs & Excise, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61985CJ0121>